

ISLOM MADANIYATIGA OID MANBALARNING O'QUVCHILAR TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI

Abdusattarov Javohir Murodulla o'gli
Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistrant
E-mail: javohirabdusattarov3gmail.com
+998938273737

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20302301>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi islom madaniyatiga oid manbalarning o'quvchilar tafakkuri, ma'naviy dunyoqarashi va axloqiy qarashlarini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Qur'oni karim, hadislar, allomalar merosi hamda Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ma'rifiy qarashlari yosh avlodning intellektual va ma'naviy rivojiga ta'siri nuqtayi nazaridan yoritilgan. Shuningdek, ta'lim tizimida islomiy-ma'rifiy manbalardan foydalanishning pedagogik ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: islom madaniyati, tafakkur, ma'naviyat, hadis, Qur'on, allomalar merosi, ta'lim, axloqiy tarbiya, o'quvchi, ma'rifat.

Kirish.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ma'naviy tafakkurini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, islom madaniyatiga oid manbalar o'quvchilarda ezgulik, halollik, ilmga intilish va vatanparvarlik kabi fazilatlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi [1]. Islom sivilizatsiyasi davomida yaratilgan boy ilmiy-ma'rifiy meros Sharq uyg'onish davri tamaddunining rivojlanishida katta rol o'ynagan [2].

Metodologiya.

Mazkur tezisdagi tarixiylik, qiyosiy tahlil va pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Qur'oni karim oyatlari, hadis manbalari hamda Abu Nasr Forobiy, Imom Buxoriy, Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sino kabi allomalar asarlari ilmiy manba sifatida tahlil qilindi [3].

Natijalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, islom madaniyatiga oid manbalar yoshlarning tafakkurini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Qur'onda ilm olishning ulug'lanishi, hadislarida axloqiy qadriyatlarining targ'ib qilinishi o'quvchilarning ma'naviy ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [4]. Masalan, Imom Buxoriyning "Al-jome' as-sahih" asarida ilm va odob masalalariga alohida e'tibor qaratilgan [5].

Shuningdek, Forobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida komil inson tarbiyasi masalalari ilgari surilgan bo'lib, unda ilm va axloq uyg'unligi asosiy mezon sifatida talqin etiladi [6]. Ibn Sinoning ilm-fan va tarbiya haqidagi qarashlari esa yoshlarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi [7].

Tahlil va muhokama

Islom madaniyatiga oid manbalar inson tafakkurini shakllantirish, ma'naviy barkamollikni rivojlantirish va jamiyatda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, o'quvchilar tafakkurining shakllanish bosqichida Qur'oni karim, hadislar, tafsirlar hamda Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ma'rifiy merosi katta pedagogik va tarbiyaviy ahamiyatga ega hisoblanadi. Ushbu manbalar nafaqat diniy bilim manbai, balki insoniy fazilatlarni shakllantiruvchi universal ma'naviy qadriyatlar tizimi sifatida ham e'tirof etiladi [1].

Qur'oni karimda ilm olish, tafakkur qilish, mushohada yuritish va haqiqatni anglash masalalariga alohida urg'u berilgan. "Iqro" ("O'qi") so'zi bilan boshlanuvchi ilk vahiy insoniyat tarixida ilmning naqadar ulug' ne'mat ekanligini ko'rsatadi [2]. Islom ta'limotida ilm insonni

jaholatdan xalos etuvchi vosita sifatida talqin qilinadi. Shu jihatdan qaraganda, islom madaniyatiga oid manbalar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ilmga qiziqish va intellektual faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Hadis ilmi ham yoshlar tafakkurini shakllantirishda muhim manbalardan biri hisoblanadi. Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy kabi allomalar tomonidan yaratilgan asarlar axloqiy tarbiya, odob-axloq, insonparvarlik va halollik tamoyillarini targ'ib etadi [3]. Ayniqsa, Imom Buxoriyning "Al-jome' as-sahih" asarida ilmning fazilati, ota-onaga hurmat, rostgo'ylik, mehnatsevarlik va adolat kabi masalalar keng yoritilgan. Bu esa yosh avlodda ijobiy dunyoqarash va sog'lom tafakkur shakllanishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda pedagogika fanida o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishda milliy va ma'naviy qadriyatlarga tayangan holda ta'lim berish muhim omil sifatida baholanmoqda [4]. Islom madaniyati manbalari esa ana shunday qadriyatlarning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu manbalarda inson kamoloti, komil inson konsepsiyasi va ma'naviy poklik masalalari yetakchi o'rin egallaydi.

Sharq uyg'onish davri allomalari ilm va tarbiya uyg'unligini jamiyat taraqqiyotining muhim omili deb hisoblaganlar. Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyat taraqqiyoti ilmi va axloqli insonlarga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi [5]. Uning fikricha, insonning mukammalligi ilm va tarbiya uyg'unligida namoyon bo'ladi. Bu g'oyalar zamonaviy pedagogik qarashlar bilan hamohang bo'lib, bugungi ta'lim tizimida ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Ibn Sino o'zining pedagogik qarashlarida bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish zarurligini qayd etgan [6]. U ilm olish orqali inson tafakkuri va ruhiy dunyosi boyishini alohida ta'kidlaydi. Ibn Sino nazariyasida aqliy tarbiya bilan axloqiy tarbiya bir-biri bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi. Bu esa islom madaniyatiga oid manbalarning kompleks pedagogik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Abu Rayhon Beruniy esa ilmiy tafakkur, kuzatish va tajriba metodlariga katta ahamiyat bergan olimlardan biridir [7]. Uning ilmiy qarashlari o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, kuzatuvchanlik va mantiqiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Beruniyning ilmiy merosi orqali o'quvchilar ilmiy tafakkur va diniy-ma'rifiy qarashlarning uyg'unligini anglay boshlaydilar.

Islom madaniyatiga oid manbalar yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Globallashuv jarayonida turli yot g'oyalar va axborot tahdidlari kuchayib borayotgan bir davrda o'quvchilarda mustahkam ma'naviy qarashlarni shakllantirish zarurati ortmoqda [8]. Bu borada Qur'on oyatlari, hadislar va allomalar hikmatlari yoshlarni ezgulikka, sabr-toqatga, halollikka va insonparvarlikka undaydi.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy qadriyatlarga asoslangan ta'lim o'quvchilarning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy faolligini oshiradi [9]. Shu nuqtayi nazardan, islom madaniyati manbalaridan foydalanish yoshlarning axloqiy tarbiyasini mustahkamlash bilan birga ularning ijtimoiy mas'uliyat hissini ham rivojlantiradi. Masalan, hadis darslari orqali o'quvchilar o'zaro hurmat, mehr-oqibat va jamiyat oldidagi mas'uliyat kabi tushunchalarni chuqurroq anglaydilar.

O'zbekiston Respublikasida ham buyuk allomalar merosini o'rganishga davlat miqyosida katta e'tibor qaratilmoqda. Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, Imom Termiziy xalqaro ilmiy markazi hamda Islom sivilizatsiyasi markazi faoliyati yoshlarni milliy va diniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qilmoqda [10]. Ushbu markazlarda olib borilayotgan tadqiqotlar islom

madaniyatining insonparvarlik, bag'rikenglik va ilm-fanga intilish g'oyalari keng targ'ib etmoqda.

Ta'lim jarayonida islomiy-ma'rifiy manbalardan foydalanishning samaradorligi o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasida ham namoyon bo'ladi. Chunki tarixiy va diniy manbalar bilan tanishgan o'quvchi o'z milliy ildizlari va tarixiy merosiga nisbatan hurmat tuyg'usini shakllantiradi [11]. Bu esa yoshlarning milliy o'zlikni anglash jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, islom madaniyatiga oid manbalarda bag'rikenglik va tinchlik g'oyalari ham muhim o'rin tutadi. Qur'onda turli millat va elatlarning o'zaro tanishuvi va hamkorligi targ'ib qilinadi [2]. Bu g'oyalar bugungi ko'p millatli jamiyat sharoitida o'quvchilarda tolerantlik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Mutafakkir Alisher Navoiy asarlarida ham ilm, odob va insoniylik masalalari markaziy o'rin egallaydi [12]. Uning "Mahbub ul-qulub" asari yoshlarni komillikka undovchi muhim ma'naviy manbalardan biri hisoblanadi. Navoiy insonning ulug'ligi uning axloqi va ilmi bilan belgilanishini qayd etadi. Ushbu qarashlar bugungi pedagogik konsepsiyalar bilan uyg'unlik kasb etadi.

Islom madaniyatiga oid manbalarning yana bir muhim jihati shundaki, ular yoshlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantiradi. Tarixiy va diniy manbalarni o'qish orqali o'quvchilarning so'z boyligi, nutq madaniyati va analitik tafakkuri shakllanadi. Bu esa ularning boshqa fanlarni ham chuqur o'zlashtirishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, diniy-ma'rifiy manbalar yoshlarning ruhiy-psixologik holatiga ham ijobiy ta'sir qiladi. Psixologik tadqiqotlarda ma'naviy qadriyatlarga tayanadigan yoshlarning stress va salbiy holatlarga nisbatan chidamliligi yuqori bo'lishi qayd etilgan [9]. Shu bois ta'lim jarayonida ma'naviy merosdan oqilona foydalanish o'quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlashga yordam beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, islom madaniyatiga oid manbalar o'quvchilarning nafaqat diniy savodxonligini, balki umumiy dunyoqarashi va fuqarolik pozitsiyasini ham shakllantiradi. Ayniqsa, ajdodlar merosiga hurmat ruhida tarbiyalangan yoshlar Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga ehtirom va jamiyat taraqqiyotiga daxldorlik hissini chuqurroq anglay boshlaydilar.

Demak, islom madaniyatiga oid manbalar o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishda ko'p qirrali pedagogik, ma'naviy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Ushbu manbalar asosida tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayoni yosh avlodni komil inson sifatida shakllantirish, ularda ilmga muhabbat va yuksak axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, islom madaniyatiga oid manbalar o'quvchilar tafakkurini shakllantirishda muhim ma'naviy-ma'rifiy asos bo'lib xizmat qiladi. Qur'on, hadis va Sharq allomalari merosi yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu manbalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish yoshlarning intellektual salohiyati va ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – B. 45–52.
2. Toynbee A. A Study of History. – London: Oxford University Press, 1972. – P. 210–225.
3. Qur'oni karim. – Toshkent: Hilol-Nashr, 2021. – B. 12–25.
4. Imom an-Navaviy. Riyozus-solihin. – Toshkent: Movarounnahr, 2019. – B. 34–40.
5. Imom Buxoriy. Al-jome' as-sahih. – Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1997. – B. 15–28.

6. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993. – B. 66–81.
7. Ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 1981. – B. 92–104.
8. Beruniy A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1968. – B. 55–70.
9. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – B. 120–134.
10. Vohidov M. O'zbek pedagogikasi tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – B. 88–96.
11. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2011. – B. 44–57.
12. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 244–250.

